

Міністерство освіти і науки України

**ПОБУДОВА СИСТЕМИ
РЕАБІЛІТАЦІЇ АДИКТИВНИХ ОСІБ
НА ОСНОВІ ХРИСТИЯНСЬКОЇ
ПСИХОЛОГІЇ**

Монографія

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2014

УДК 378.14.032
ББК 74.03
П 64

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
Протокол № 5 від 4 грудня 2014 року*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Герасимчук А. А., доктор філософських наук, професор кафедри філософії Житомирського державного університету імені І. Франка;

Рибалка В. В., доктор психологічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу педагогічної психології і психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України;

Свиридюк В. З., доктор медичних наук, професор, проректор з наукової роботи Житомирського Інституту медсестринства;

Смагін І. І., доктор педагогічних наук, професор, ректор Житомирського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

П 64

Побудова системи реабілітації адиктивних осіб на основі християнської психології : монографія / [Жуковський В. М., Климишин О. І. Вознюк О. В., Юрченко В. М., Запорожець О. М., Пизза Н. Д., Рейнольдз Д. Л., Лозинська Т. Л., Жолтикова (Пустовіт) М. А., Якушенко С. С.] / за ред. В. М. Жуковського, О. І. Климишин. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – 316 с.

ISBN 978-966-2254-94-5

У монографії подано теоретико-методологічні основи та практичну реалізацію гуманітарно-прикладної системи реабілітації алко-, нарко- та тютюнозалежних осіб, яка передбачає створення умов для реабілітації цієї категорії осіб у площинах їх психофізичного, соціально-психологічного та духовного життєздійснення. Повернення людини до гармонійного суспільного життя, за гіпотезою наукового дослідження, відбувається завдяки формуванню в залежних осіб християнськи-зорієнтованої особистісно-виховної стратегії життєздійснення. У процесі реабілітації залежних осіб застосовуються індивідуальні та групові форми психокорекційного, психотерапевтичного, психоконсультативного, богословського впливу.

Монографію адресовано широкому загалу освітян, науковцям, викладачам, аспірантам, студентам вищих навчальних закладів, медичним працівникам, співробітникам реабілітаційних центрів.

**УДК 378.14.032
ББК 74.03**

ISBN 978-966-2254-94-5

© Автори, 2014
© Видавництво Національного університету
«Острозька академія», 2014

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ І. ЗАГАЛЬНОНАУКОВІ, ФІЛОСОФСЬКІ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ	
1.1. Загальний ескіз розвитку повноцінної людини	12
1.2. Інтегративні засади гармонізації особистості, її фізичного й духовно-психологічного здоров'я	32
1.3. Універсальні цінності людини	60
1.3.1. <i>Особистісний аспект щастя</i>	61
1.3.2. <i>Психофізіологічний аспект щастя</i>	64
1.3.3. <i>Розвивальний аспект щастя</i>	66
РОЗДІЛ ІІ. АКТУАЛЬНІСТЬ РЕАБІЛІТАЦІЇ АДИКТИВНИХ ОСІБ ТА СУЧАСНА РЕАБІЛІТАЦІЙНА ПРАКТИКА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	
2.1. Адиктивність як загроза національній безпеці України	71
2.2. Передумови формування адикції в сучасному світі	80
2.3. Стратегічні питання щодо вирішення проблеми адикції в Україні	92
2.4. Характеристика реабілітаційних закладів надання допомоги адиктивним особам України	98
2.5. Обрис американського досвіду надання психологічної допомоги підопічним із психічними та поведінковими розладами внаслідок вживання канабіноїдів	105

РОЗДІЛ III.	
ВИКОРИСТАННЯ ТЕРАПЕВТИЧНИХ РЕСУРСІВ ХРИСТІАНСЬКОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ПРОЦЕСІ РЕАБІЛІТАЦІЇ АДИКТИВНИХ ОСІБ	
3.1. Характеристика адиктивної особистості	132
3.2. Методологічні засади християнської психології	140
3.3. Християнсько-психологічні принципи життєтворення здорової особистості	146
3.4. Система реабілітації осіб, залежних від психотропних речовин, побудована на основі християнської психології	155
3.5. Духовні практики в арсеналі методичних засобів реалізації реабілітаційних можливостей християнської психології	197
3.5.1. Молитва як форма духовного діалогу	198
3.5.2. Сповідь як вчинок покаяння та очищення адиктивної особи	207
3.5.3. Тайна Євхаристії як ініціація духовного зростання особистості	218
3.6. Духовна терапія в психотерапевтичній практиці оздоровлення адиктивних осіб	223
3.7. Модель ресоціалізації uzалежнених осіб у християнських реабілітаційних центрах	236
3.8. Етапи здійснення реабілітації осіб, залежних від психоактивних речовин, на основі християнської психології	244
3.9. Християнсько-психологічне дослідження практики реабілітації осіб з адиктивною поведінкою: методологічні засади, процедура, результати	255
ВИСНОВКИ	281

ДОДАТКИ	287
Додаток А. Приклад тренінгової вправи з формування здорового способу життя у підлітків	287
Додаток Б. Тренінгові вправи з розвитку рефлексивності у вихованців	289
Додаток В. Тренінгові вправи, спрямовані на досягнення самостійної психокорекції	292
Додаток Г. Психокорекційні вправи, розроблені Л. П. Гримаком	293
Додаток Д. Рольова гра «Антиалкогольний трибунал»	294
Додаток Ж. Шість концептуальних підходів до розв'язання проблеми наркотизму	303
Додаток К. Чинники реалізації потенціалу здоров'я кожної людини за Оттавською хартією	306
Додаток Л. Пропагування здорового способу життя в народній педагогіці	308
Додаток М. Результати проведення реабілітаційних заходів у центрах реабілітації та психіатричних лікарнях осіб, залежних від психоактивних речовин	311
Додаток Н. Християнські центри реабілітації, в яких було проведено експериментальне спостереження з метою визначення денної, тижневої та повномасштабної структурної схеми реабілітації	312
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	314

ВСТУП

Різке зростання в українському суспільстві кількості алко-, нарко- та тютюнозалежних людей, а також недостатня ефективність офіційної медицини у розв'язанні проблеми залежності постають найбільш серйозними проблемами життя сучасного світового товариства. Так, за даними ВООЗ (2001), залежність від алкоголю, наркотиків та тютюнопаління є досить поширеною та вражає до 25% всіх людей у світі в певні періоди їх життя. За прогностичним показником зростання захворювань людини в майбутньому – до 2020 року наслідки залежностей складатимуть 15% від усіх хвороб людства, тобто дедалі зростатимуть.

До найтяжчих наслідків вживання алкоголю, наркотиків і тютюну належать: фізична, моральна та соціальна деградація особи, зростання кількості неповних сімей і дітей-сиріт і напівсиріт, їх низькі фізичні та розумові показники, зростання загального рівня злочинності, падіння народжуваності населення одночасно зі зростанням рівня смертності загалом та внаслідок суїцидів зокрема. Україна, де показник самогубств за 1988 – 2008 роки зріс з 19,0 до 20,5 на 100 тис. населення, стабільно входить до групи країн із високим рівнем суїцидальних ризиків. Соціальні проблеми, посилені економічною кризою в державі, в останні роки негативно позначились на здоров'ї української нації взагалі, особливо на стані фізичного, соціального та емоційного здоров'я та самопочуття дітей та молоді – майбутнього покоління.

Аналіз даних Міністерства охорони здоров'я України дозволив виявити, що сьогодні у більш ніж 50% школярів спостерігаються функціональні відхилення в діяльності різних систем організму. Дані Інституту педіатрії, акушерства та гінекології засвідчують, що лише 7–10% немовлят народжуються здоровими. Міністерство освіти й науки України виявило різні порушення статури дітей шкільного віку приблизно у 60% дітей, відхилення серцево-судин-

ної системи – у 30–40%, неврози – у 30%. Результати вибіркового дослідження Міністерства показали, що 36% учнів загальноосвітніх шкіл України має низький рівень фізичного здоров'я, 34% – нижче середнього, 23% – середній і лише 7% – вище середнього, а 1% – високий.

Сучасні дослідження стану здоров'я дітей та молоді свідчать, що кризові процеси сучасного українського суспільства так чи інакше пов'язані з відсутністю цілісної психолого-педагогічної програми формування здорового способу життя. Майже всі спроби державних органів та організацій, медицини, освіти, громадських та релігійних організацій не дають можливості вирішити найбільш важливу проблему українського суспільства, пов'язану з різким падінням рівня духовності, моралі, що потребує збереження здорового генофонду та гармонійного розвитку особистості, сім'ї, родини та суспільства в цілому.

На державному рівні пріоритетними напрямками оздоровлення суспільства є заняття фізкультурою, спортом, туризмом, громадською діяльністю тощо. Але практика показує, що пропаганда спорту та здорового способу життя – далеко не основний критерій покращення рівня здоров'я суспільства. Його духовний, фізичний та моральний занепад, алкоголізація, наркотизація спричиняють зростання рівня захворюваності та смертності населення та показника розлучення сімей. А сім'я є фактично основою здорового суспільства. В останні десятиліття спостерігається тенденція до омолодження алкоголізму та наркоманії, що спричинило необхідність створення підліткової й навіть дитячої наркології. Попри безліч наукових, педагогічних розробок та пропозицій, стан справ з кожним роком погіршується, що, у свою чергу, потребує пошуку нових підходів до розв'язання зазначених проблем.

Як зазначає Б. А. Максимчук, низка глобальних і локальних обставин розвитку формує сучасну цивілізацію. Останні проявляються в утвердженні «сидячого» способу життя (через порушення балансу між фізичною та розумовою активністю людини), в інформаційних перевантаженнях, загальному зниженні імунітету та погіршенні здоров'я населення. Наслідком цього є загальне зниження

фізичної культури українського суспільства в умовах глобальної соціально-екологічної кризи¹.

Актуалізації проблеми здоров'я та здорового способу життя середньостатистичної людини значно сприяють такі реалії світової спільноти в наш час:

– погіршення екологічних умов життя, пов'язане з глобальною екологічною кризою, енергетичною та продовольчою проблемами, антигігієнічними умовами праці й побуту;

– економічні чинники: зараз не лише на Заході, а й в Україні підтримка здоров'я залежить від фінансового стану пацієнта;

– рівень здоров'я та розвитку людини все більше залежить від її соціального статусу: за даними соціологічних досліджень, у людей знижується рівень задоволення життям; зростає злочинність, наркоманія, алкоголізм, схильність до суїциду, егоїзм, розквітають культу насилля, сексу, матеріалізму; хвороби теж набули соціальної специфікації, тобто певні хвороби властиві представникам певних соціальних верств і груп; здоров'я досі не сприймається людьми як найбільша життєва цінність.

Найбільш серйозною серед означених вище є проблема наркотизації молодого покоління нашої держави. Вона актуалізує потребу дослідження шляхів реабілітації алко-, нарко- та тютюнозалежностей в Україні, що передбачено в Європейській декларації та Європейському плані дій із охорони психічного здоров'я, до виконання яких Україна приєдналася в 2005 році.

У цьому зв'язку важливі доробки українських науковців у плані реалізації християнськи зорієнтованої моделі реабілітації алко-, нарко- та тютюнозалежних осіб, метою якої є відновлення психологічного та соматичного здоров'я людини на основі християнської

¹ Максимчук Б. А. Особливості прояву негативних психічних станів у студентів / Б. А. Максимчук // Фізична культура, спорт та здоров'я нації // Зб. наук. пр. – Випуск 5 / Ред. кол.: К. П. Козлова (голова) та ін. – Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2004. – С. 435-439.; Максимчук Б. А. Дефінітивний аналіз ключових понять спортивно-масової роботи / Б. А. Максимчук // Проблеми освіти. Третій спец. випуск / Кол. авт. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна», 2006. – С. 129-132.

психології. У рамках проведення реабілітаційного процесу реалізовано теоретичний досвід, який було здобуто під час створення моделі реабілітації людей із адикціями з застосуванням християнської психології.

У процесі досягнення поставленої мети передбачається зміна світоглядних психологічних установок особи та її системи цінностей, корекція й подальша гармонізація їх із християнськими принципами, усвідомлення згубної залежності як наслідку хибних стереотипів поведінки та життєвих цінностей.

Повернення людини до гармонійного суспільного життя, за гіпотезою наукового дослідження, відбувається завдяки християнській особистісно-виховній стратегії. У процесі реабілітації залежних осіб застосовано індивідуальні та групові форми богословського впливу, а саме: проповідь Біблійних істин, молитви, залучення особи до християнських таїнств, індивідуальних та групових душпастирських та психологічних бесід, колективне виконання духовної музики та співу, елементів театротерапії, логотерапії, залучення до фізкультури та суспільно-корисної праці й ін.

Впровадження зазначеного вище проекту у систему лікувально-профілактичних закладів та реабілітаційних центрів створить сприятливі умови для гармонізації психіки молоді, яка перебуває під впливом згубних звичок, що покращить духовно-культурну атмосферу молодіжного середовища та стане істотним чинником розвитку гармонійної високоморальної особистості, яка зможе здійснити духовне відродження України та здатна реалізовувати конструктивне цілепокладання у власному житті.

Аналіз наукової літератури з боротьби із залежностями та їх профілактики на всіх рівнях життя суспільства дозволяє стверджувати, що процес реабілітації наркозалежних слід реалізовувати в кількох аспектах:

Перший аспект пов'язаний із еталонним (гармонійним) станом людини, який є метою розвитку її особистості, запорукою успішності її життя. Методи з попередження наркозалежності тут пов'язані з організацією системи впливів на молодих людей, схильних до наркозалежності, з метою формування у них еталонного психофізіологічного стану, який у площині християнської психології потребує

формування релігійної свідомості, розвитку відповідного релігійного світогляду та християнської системи цінностей. Сукупність гармонізуючих впливів на наркозалежних молодих людей, здійснена у відповідному соціально-педагогічному середовищі, є еталонною системою освіти, що відповідає **теоцентричній педагогічній парадигмі**, в якій наука та релігія синтезуються як форми суспільної та індивідуальної свідомості. Вона є універсальним терапевтично-реабілітаційним інструментом, спрямованим на подолання будь-якої соматичної, психічної, морально-духовної патології, тобто універсальним інструментом як гармонійного розвитку людини, так і її лікування.

Другий аспект стосується критеріїв адиктивності, які визначають психофізіологічні, поведінкові, соціально-психологічні межі залежності. З-посеред них найбільш важливими є: пріоритетність улюбленої діяльності, яка для адиктивної людини має першочергове значення; різка зміна настрою людини, яка переходить до улюбленого заняття; симптоми депривації улюбленого заняття – виникнення неприємних відчуттів, негативних фізіологічних реакцій; соціальні конфлікти внаслідок реалізації улюбленої діяльності; можливість повернення до улюбленої діяльності навіть після тривалого періоду абстиненції; зниження адаптивних можливостей організму до зміни умов існування людини в соціальному середовищі.

Третій аспект пов'язаний із соціально-психологічними, медико-біологічними, спадково-генетичними, екологічними, політико-економічними, державно-ідеологічними причинами, які ініціюють стан наркозалежності як на психофізіологічному, так і на духовно-моральному рівнях людини. Тут розвиток наркозалежності мотивується ззовні, маючи на меті маніпуляцію свідомістю мас із метою реалізації деструктивних проєктів. В даному випадку важливими уявляються заходи з протидії маніпулятивним впливам.

Четвертий аспект стосується соціального замовлення на існування наркозалежних: оскільки в кожному суспільстві існує досить велика кількість осіб із адикціями, то така їх поведінка заохочується деякими представниками та групами соціуму. Тут боротьба з наркозалежністю стає боротьбою з соціальним злом, яке ініціює стан залежності в молоді.

П'ятий аспект пов'язаний із проявом залежності в конкретної особи, що проблематизує класифікацію психологічних типів наркозалежних людей за зразком традиційних психотипів (сангвінічний, флегматичний, меланхолічний, холеричний).

Шостий аспект полягає у психофізіологічних і енергоінформаційних особливостях реалізації стану залежності конкретної людини.

Сьомий аспект полягає у інтеграції й застосуванні ефективного комплексу кращих засобів-напрацювань, які сьогодні застосовуються розрізнено традиційними медико-біологічними й соціально-психологічними системами попередження, лікування та реабілітації людей із адикціями, оскільки досі не створено всеосяжної й абсолютно надійної системи профілактики, лікування та їх реабілітації. При цьому морально-релігійний аспект у цілісній системі терапії є провідним.

Восьмий аспект пов'язаний із застосуванням у процесі реабілітації засобів християнської психології.

У цій монографії комплексно вирішуються зазначені вище проблеми, міститься модель профілактики, лікування, реабілітації наркозалежних людей, що реалізує як традиційні, так і нетрадиційні підходи, зокрема, й підхід, який застосовує ресурси християнської психології.

Сподіваємося, що результати щодо профілактики та лікування наркозалежних, представлені у монографії, будуть корисними як фахівцям у галузі реабілітації наркозалежних, так і всім зацікавленим особам.

Наукове видання

ПОБУДОВА СИСТЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ АДИКТИВНИХ ОСІБ НА ОСНОВІ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Монографія

Жуковський Василь Миколайович, Вознюк Олександр Васильович,
Жолтикова (Пустовіт) Марія Анатоліївна, Запорожець Ольга Миколаївна,
Климишин Ольга Іванівна, Лозинська Тетяна Львівна,
Піазза Нік Дж., Рейнольдз Дженнифер Л.,
Юрченко Вікторія Миколаївна, Якушенко Сергій Сергійович

Головний редактор І. Д. Пасічник

Наукові редактори В. М. Жуковський, О. І. Климишин

Упорядник С. Б. Власова

Технічний редактор Р. В. Свиначчук

Комп'ютерна верстка Н. О. Крушинської

Художнє оформлення обкладинки К. О. Олексійчук

Коректор В. В. Каневська

Монографія присвячена дослідженню наукової теми «Розробка функціональної моделі реабілітації осіб, залежних від психоактивних речовин, із застосуванням християнської психології» (Номер державної реєстрації НДР: 0112U008600).

Формат 42х30/4. Ум. друк. арк. 18,37. Наклад 300 пр. Зам. № 5–15
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «Arsenal»

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Видавець СПД Свиначчук Р. В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.
Тел. (+38067) 771 28 70, e-mail: 35800@ukr. net.